

Г Л А С

CDXXVII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

КЊИГА 30

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

GLAS

CDXXVII

CLASSE DE LANGUE ET DE LITTERATURE

№ 30

Reçu à la IIIe séance de la Classe de langue et de littérature
le 21 mars 2017

Rédacteur

SLOBODAN GRUBAČIĆ
Membre correspondant de l'Académie

BELGRADE
2017

Г Л А С

CDXXVII

ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ

КЊИГА 30

Припремљено на III скупу Одељења језика и књижевности
од 21. марта 2017.

У р е д н и к
дописни члан
СЛОБОДАН ГРУБАЧИЋ

БЕОГРАД
2017

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35

Коректор
Снежана Крсџић-Букарица

Технички уредник
Мира Зебић

Тираж
300

Штампа
ПЛАНЕТА ПРИНТ, Београд

САДРЖАЈ

Милосав Тешић, <i>Некропола у Дићима селу</i>	1
Предраг Палавестра , <i>Гроб у Ирижу</i>	3
Predrag Palavestra , <i>The Grave in Irig</i>	16
Владета Јеротић, <i>Архетипови</i>	17
Vladeta Jerotić, <i>Archetypes</i>	22
Предраг Палавестра , <i>Гола факта</i>	23
Злата Бојовић, <i>Дубровник у српској књижевности</i>	29
Милован Данојлић, <i>Једна од улица мога живота</i>	37
Роберт Ходел, <i>О канонизацији књижевности у оквиру језичке глобализације</i>	41
Иван А. Чарота, <i>Белоруско-српски односи као научни проблем</i>	55
Пер Јакобсен, „ <i>Нилс Лине</i> “ <i>Јенса Пејтера Јакобсена као интертекст</i> „ <i>Филипа Латиновића</i> “ <i>Мирослава Крлеже</i>	69
Per Jacobsen, <i>Jens Peter Jacobsen's "Niels Lyhne" as an Intertext for Miroslav Krleža's "Filip Latinovicz"</i>	78
Радомир В. Ивановић, <i>Допринос Исидоре Секулић развоју савремене његошологије</i>	79
Radomir V. Ivanović, <i>Isidora Sekulić's Contribution to the Development of Contemporary Njegošism</i>	102

Јован Делић, <i>Од епиграфа, преко сонета, до „Рајних другова“, од прве до друге „Европске ноћи“</i>	101
Jovan M. Delić, <i>From Epitaphs, through Sonnets, to "War Friends", from First to Second "European Night"</i>	106
Снежана Милинковић, <i>Још понешто о „комичном“ еју Ђован Паола Лиомпарђа / Zuan Polo Liompardi / Libero del rado stizuxo</i>	107
Snežana Milinković, <i>Alcune chiose sul poeta „buffonesco“ Libero del Rado Stizuxo di Zuan Polo Liompardi</i>	118
Јелисавета Милојевић, <i>Шекспир као неизбежност</i>	121
Зоран Пауновић, <i>Шекспир и Лаза Костић</i>	135

ВЛАДЕТА ЈЕРОТИЋ

АРХЕТИПОВИ

К. Г. Јунг је појам архетипа¹ формирао кроз своје дугогодишње искуство на пољу психологије сна и на основу изучавања митологије.

Јунгова теорија архетипова развијала се у три стадијума. 1912. године Јунг пише о „примордијалним (првобитним, исконским, прапочетним) сликама“, термин преузет од Јакоба Буркхарта, швајцарског историчара уметности и културе у XIX веку, које је Јунг препознао у несвесном животу, како својих пацијената, тако и у самоанализи. Ове слике одликују се нуминозношћу, несвесношћу, и аутономијом и представљају садржаје колективног несвесног, присутне у свакој индивидуи и према Јоланди Јакоби „праизвор су целокупног људског искуства које се налази у несвесном“. На овај начин Јунгов концепт архетипа стоји у вези са традицијом платонских Идеја, Кантовим априори категоријама, са Шопенхауеровим појмом прототипа и Ничеом. Ове велике философе Јунг је читао и они су на њега могли утицати.

1917. године Јунг пише у свом раду „Психологија несвесних процеса“ о неличним доминантама у психи који привлаче енергију и утичу на човеково понашање, да би тек 1919. године употребио термин „архетип“.²

Јунг је разликовао архетип *per se* од архетипске слике реализоване од човека. Архетип по себи је психоидни фактор који припада не-

¹ Према Хелмуту Харку „Лексикон основних јунговских појмова“, Дерета, Београд, 1998.

² Овај израз Јунг је узео из „Corpus Hermeticum“ и из списка Псеудо-Дионисија Ареопагита из V века.

видљивом делу психичког спектра и као такав нема способност свести, али је потенцијално присутан у свакој психичкој структури. Архетип је даље, психосоматски концепт који повезује тело у психу, инстинкт и слику; архетипови су психосоматски ентитети који заузимају средишњу позицију између инстинкта и представе. Тако Јунг, када је реч о архетипу, избегава обе крајности, биолошку и духовну, тј. како згодно пише Ендрју Самуелс, „на доле гледајући“, архетип се отелотворује у биологији и нагонима, „на горе гледајући“, архетип је повезан са креативном инспирацијом и духом. Архетипови се препознају у спољашњем понашању човека у току таквих општих искустава у животу, као што су: рођење, венчање, материнство, смрт, сепарација и у унутрашњим збивањима у психи откривајући унутрашње фигуре, као што су Сенка, Персона, Анимус/Анима.

Архетипови представљају огромно духовно наслеђе људског развоја, они су отисци општељудског искуства стицаног у току хиљада година у типичним, увек понављаним ситуацијама. Стога се појављују у свести појединачно када се понови једна таква праситуација у његовом личном животу. Мит о постању, паду у грех, Прометеју који краде ватру, девичанском зачећу, као и ликови змије, рибе, сфинге, велике мајке, представљају у симболичној форми психичке токове човековог живота, понављајући се у „индивидуалној митологији“ појединог човека. Онда када се успостави веза између архетипова и свести, историјски, општи човек, по Јунговим речима, пружа руку управо постаљом индивидуалном човеку и овај је поново у вези са праискуством човечанства.

Важно је истаћи да код архетипа није реч о наслеђеним представама, сликама и симболима, него у могућностима њиховог појављивања и обликовања, о наслеђеном начину психичке функције. Архетипска форма или образац је, дакле, наслеђен, али је садржај променљив, подложен срединским и историјским променама. Мора се признати да Јунг никад није био одређен у вези са тим како се тачно наслеђују архетипови. Да ли можда биологија и неурологија нуде одговор на ово питање? Такође треба рећи да архетипови нису садржајно, него само формално одређени. „Архетип је један, по себи празан формални елемент који је априористичка могућност представа“.

Пошто су архетипови исто толико осећања колико и мисао и садрже и оно најлепше и најузвишеније што је из своје духовности човек икада осећао и мислио, и оно најужасније које је човек и човечанство увек било спремно да уради, архетипске представе могу да изазову неуротичне или психотичне сметње, а са друге стране да носе терапеутска

дејства те их треба уважавати, како у индивидуалном душевном животу, тако и у психотерапији. Зато треба разликовати потенцијалне архетипове присутне у свакој психичкој структури и манифестне архетипове који су као архетипске представе доспели у свест.

Архетипови се манифестују у форми митова, бајки, легенди, снови, визија, халуцинација и суманутих идеја, али и као велика уметничка и научна дела, вршећи фасцинантно дејство на свест мењајући некад индивидуу (религиозна преобраћања, али и при избијању неких облика схизофреније). Не треба гајити илузију, пише Јунг, „да се један архетип може до краја објаснити, јер чак и најуспелији покушај не представља ништа друго до мање или више успешан превод на један други сликовити језик“. При томе треба подсетити да нам је и порекло архетипа непознато, они су као и инстинкти дати рођењем, али им је суштина остала „недокучива“; они нису наслеђени већ представљају, каже Јунг „урођену тенденцију“ ка формирању мотива и слика какве срећемо у митовима и сновима. Архетипови јесу сродни инстинктима, па се и колективно несвесно састоји од збира инстинката и њихових корелата, архетипова. Прављење поређења између инстинката и архетипова сачињава биолошки аспект архетипа и односи се на архетип по себи; манифестан архетип поседује психолошки аспект, јер путем актуализације постаје садржајем свести.

Архетипови нису само слике по себи или идеје, већ имају и своју динамику, па Јунг говори о „хијерархији архетипова“. Што је дубљи слој колективно несвесног коме припада један архетип, утолико тај архетип садржи потенцијално већу могућност развоја. Има архетипова који су типични за цело човечанство (*homo religiosus*, на пример), други само за женски, односно за мушки пол, трећи за белу расу (?). Архетипови су подложни променама и зависе од начина живота; тако се архетип херојства другачије манифестовао код старих Грка него код данашњег човека (*homo balcanicus-homo heroicus*). Ерих Нојман се слаже да се неки архетипови понављају у свакој генерацији, али њихова форма зависи од проширене људске свести. Џејмс Хилман, оснивач архетипске психологије цени Јунгову теорију о архетиповима као фундаменталну, али за разлику од Јунга који разликује нуменални архетип по себи од феноменалне архетипске слике, Џејмс Хилман одбија постојање архетипа *per se*.

Ако бисмо се и сами придружили неким критикама Јунговог учења о архетиповима, падају у очи најпре његове велике симпатије за ламаркистичко учење о „наслеђу стечених особина“ које није могло бити до данас доказано. Бивајући тип човека који на интуитиван начин

долази до својих главних открића, Јунг је био свестан готово непремостивих тешкоћа у покушају научног доказивања постојања архетипова. Пошто је он у њих необориво веровао, није се умарао да увек на нов и друкчији начин формулише појам архетипа. Јунг је при томе остао критичан понављајући да је права природа архетипа непозната и да ће је можда у будућности наука, биолошка и неурофизиолошка моћи објаснити. Тачно је да човека може да збуни када Јунг архетип сматра и нагоном и духом, и симболом и вољом, и инстинктом и начином понашања и комплексом, а понекад и халуцинацијом душевно болесног. Зашто не бисмо при свему прихватили архетип као загонетку; зар је мало сличних загонетки данас у физици, биологији или астрономији? Зашто би требало да их буде мање у психологији? Већ је писано да када би Јунгова теорија архетипова била доказана, она би значила не само потврђивање Кантове поставке о постојању априорних категорија, већ би окончала вишевековну дилему о правом узроку настајања истоветних или врло сличних митова и бајки у разних народа, на различитим местима земљине кугле. Овако, теорија миграције, као једна од најприхватљивијих теорија о постанку оваквих сличних митова, има још увек више присталица.

Треба споменути да су се и неки ученици Меланије Клајн (Исакова, на пример, која говори о несвесној фантазији, Бион о преконцепцији и други) приближили Јунговим поставкама о архетиповима.

Међу бројним архетиповима значајним за индивидуалан човеков развој (за његову индивидуацију) споменимо (површно) архетип дитета, мајке и оца. *Puer/puella aeternus*, добро нам је познат у религији (дете Мојсије које у колевци плови Нилом и нарочито, богомладенац Исус Христос који симболизује спасење и отвара прилаз царству Божијем). Архетип мајке познат је у његовом двоструком виду, позитивном и негативном (анима-сирена, страх од жене код мушкарца итд.), као и архетип оца (конструктиван и деструктиван, представљен као сунце, дах и дух, гром, ветар, фалус). Не можемо се овде, због краткоће времена бавити архетипским сновима, познатим као „велики снови“ из најстаријих времена раних цивилизација (опширно сам писао о њима у књизи „Старо и ново у хришћанству“).

Завршићу ова моја фрагментарна и школска излагања о архетиповима враћањем на човеков религиозни архетип као један од најстаријих архетипова присутних у колективно несвесном свих људи. Разлог за овакво враћање на *homo religiosus* у свима нама присутан, јесте и данашња забрињавајућа духовна клима у западноевропској, до скоро и хришћанској цивилизацији и култури. Иван Настовић, наш угледни

психолог, представник Сондијеве школе „судбинске анализе“, у својој књизи „Дубинско-психолошки дијагностички практикум“, расправљајући о Јунгу и архетиповима пише: „И архетипови поседују, као и инстинкти, извесну стереотипност, тако да нагло искорењивање архетипских вредности, што данас није ретко, може довести до апатичности, осећања празнине и губитка основног смисла живота. Ово се најбоље може видети код неких аустралијских урођеничких племена који су после губитка својих религиозних уверења, након контакта са европском цивилизацијом, лагано почели да изумиру“. Настовић наставља ове своје реченице Јунговим: „Митови религиозне природе представљају једну врсту духовне терапије за људске патње и страховања, тако да су митови 'жива религија', односно израз једне изворне стварности, веће и богатије смислом од данашње, која одређује само непосредан живот“ (последња реченица био је цитат по Елиадеу).

Морам се обуздати од обиља асоцијација на које ме наводе ове реченице Јунгове, Елиадеове и Настовићеве. Подсетићу само опет на Јунга који пише у чланку „О архетиповима колективно несвесног“ да је у савременом свету човек изгубио способност веровања и уверења, јер је модеран начин живота искоренио извесне архетипске вредности, па је стога дошло до „застрашујућег сиромаштва симбола“ који се замењују политичким идејама (аустралијски урођеници губе религиозна уверења „након контакта са европском цивилизацијом“ и лагано изумиру, а ми данас, да ли губимо религиозна уверења и услед контакта са америчком цивилизацијом глобализације и мондијализма, па као бела раса западноевропске цивилизације такође лагано изумиремо?).

Да не би било све песимистички обојено, а и као хришћански људи не можемо никад бити песимисти (мада нас хришћанско уверење не штити од антрополошког скептицизма), као што уосталом песимиста није био ни К. Г. Јунг, наведимо за крај ове његове мисли: „Кад су поломљене све потпоре и све штаке и кад нигде више нема ни најмањег скровишта и уточишта, дата је могућност за доживљавање архетипа смисла, као што Анима представља архетип живота уопште“. Није ли то онај познати „архетип спасиоца“ који када је стављен у дејство оздравља на смрт болесног човека, а зашто онда не би оздравио и на смрт болесно човечанство, или само један део (западноевропског) човечанства!

Vladeta Jerotić

ARCHETYPES

S u m m a r y

The main focus of this work is discussing the term “archetype“, and its meaning. The term itself was defined by C. G. Jung through years of his experience in the field of psychology of dreams and based on studying mythology.

Key words: archetype, C. G. Jung, collective unconscious